

Handreiking

Interventie Levensverhaal

Het Landelijk Steunpunt Extremisme (LSE) maakt onderdeel uit van het Landelijk Adviesteam minderjarige Terugkeerders (LAT), gecoördineerd door de Raad voor de Kinderbescherming. Het LAT onderzoekt wat de teruggekeerde kinderen uit jihadistisch strijdgebied nodig hebben en hoe hierin kan worden voorzien. Ook geeft het LAT advies over welke specialistische hulp er ingezet moet worden in relatie tot deze doelgroep. Het LSE specifiek heeft in de aanloop naar de terugkeer van de vrouwen en kinderen vragen gekregen van professionals over in te zetten interventies. Deze handreiking is geschreven voor professionals en betrokkenen die in contact komen met minderjarigen die in strijdgebied zijn geboren, dan wel door hun ouders zijn meegenomen en teruggekeerd zijn naar Nederland. Het doel van deze handreiking is om een concreet en eenduidig handvat te bieden in de vorm van het inzetten van de interventie Levensverhaal. Deze interventie kan worden ingezet om het verblijf na terugkeer naar Nederland voor de kinderen te vergemakkelijken door hen te aarden in hun nieuwe leefsituatie en de kans op het ontwikkelen van trauma gerelateerde problemen en problemen in de identiteitsvorming te signaleren en verminderen.

Wat is de interventie Levensverhaal?

Een levensverhaal is de persoonlijke levensgeschiedenis van iemand, verteld of samengesteld door hemzelf of iemand uit de directe omgeving. Het levensverhaal als interventie bij kinderen bevat belangrijke gebeurtenissen in het leven van een kind, waarin opnieuw betekenis wordt gegeven aan gebeurtenissen uit het verleden en heden (Bolle & van der Kooij, 2014). Dit kunnen traumatiserende en andere ingrijpende gebeurtenissen zijn. Kinderen die veel hebben meegemaakt, nemen veelal fragmentarisch waar. Dit houdt in dat het kind niet in staat is het geheel te overzien wat kan leiden tot een verstoorde ontwikkeling of overprikkeling (Coppens & Kregten, 2012). Een levensverhaal wordt gemaakt met als doel het kind een chronologisch overzicht te geven over zijn leven; het koppelt de flarden en de beelden aan gebeurtenissen en plaatst deze in de tijd. Tevens geeft het een nieuwe wending en/of betekenis aan het verhaal (Bohlmeijer, 2012; Bolger, Davis & Rafaeli, 2003). In de afbeelding is een voorbeeld opgenomen van welke onderwerpen er in een levensverhaal opgenomen kunnen worden. Hoe lang een levensverhaal is, hangt af van de leeftijd van het kind en hoeveel het kind heeft meegemaakt. Het is van belang dat er herkenbare details worden bijgevoegd, zoals tekeningen of foto's.

Onderdeel van een levensverhaal zijn zogenoemde immediate stories. Een immediate story is een kort verhaal in woord en beeld dat wordt gemaakt door professionals in de jeugdzorg. Het wordt aan een kind verteld op het moment dat het kind een plotselinge verandering dan wel ingrijpende gebeurtenis meemaakt, of kort daarna. Het verhaal geeft het kind direct uitleg over de gebeurtenis en heeft als doel om de gevolgen van een ingrijpende gebeurtenis te verkleinen. Het kind kan nog beter worden ondersteund, wanneer zowel ouders als professionals dezelfde boodschap geven. Wanneer het levensverhaal is gemaakt, is het aan te bevelen dat de professional het verhaal voorleest aan het kind in aanwezigheid van de ouder(s) en voor het kind belangrijke personen, omdat dit de gelegenheid biedt om over deze (vaak pijnlijke) momenten met het kind te kunnen praten.

Voorbeeld immediate story

Vandaag is je eerste dag bij [observatieplek]. Je vindt het best spannend en je mist mama. Je hebt vanochtend mama goed geknuffeld en dag gezegd. Mama is nu in de gevangenis en over 7 nachties mag je bij haar op bezoek.

Begeleidster Milou gaat vandaag met jou je bedje opmaken en je kleren in de kast hangen. Mama heeft jou een knuffel en een foto meegegeven. Daar mag je een mooi plekje voor uitzoeken. Daarna ga je eten met de andere kinderen en begeleiders. Je mag dan ook helpen met het toetje maken als je dat leuk vindt. Milou zal je vanavond helpen met je tanden poetsen en pyjama aantrekken. Zij zal jou in bed stoppen. Misschien zul je best even verdrietig zijn. Als je vannacht wakker wordt of bang bent dan kun je naar Robin. Zij is er morgen ook als je wakker wordt. Zij zal jou helpen met aankleden en ontbijten. Dan gaan jullie samen naar je nieuwe school.

Het voordeel van deze interventie is dat het in principe los staat van traumabehandeling. Dit betekent dat de interventie direct inzetbaar is. Het kan er overigens wel een onderdeel van zijn, zowel ter voorbereiding op traumabehandeling als in de integratiefase van traumabehandeling. Bij het maken van een levensverhaal worden er namelijk actief (pijnlijke en emotionele) herinneringen opgehaald. Deze verhalenmethode biedt gelegenheid om deze herinneringen een plek te geven. Daarmee kan de kans op het ontwikkelen van traumagerelateerde problemen verminderd worden of kunnen ingrijpende gebeurtenissen gesignaleerd en verwerkt worden, wat van belang is om verdere psychische problematiek en kwetsbaarheid tegen te gaan. Wanneer het kind niet mee wil werken aan een levensverhaal of wanneer het kind overspoeld wordt door emoties of herbelevingen tijdens het bespreken of lezen, kan dat erop wijzen dat deze methode teveel traumatische herinneringen activeert en het (nog) geen goed moment is om de interventie in te zetten (Regoli-Bakker, Kampschuur & Op den Kelder, 2021). In dit geval heeft het levensverhaal een trauma-signalerende werking, die aanleiding geeft tot traumabehandeling.

Inzet bij teruggekeerde kinderen

Het verblijf in strijdgebied brengt met zich mee dat de minderjarigen mogelijk structureel blootgesteld zijn aan extremistisch gedachtegoed en (extrem) geweld. Het ervaren van meervoudige, chronische en aanhoudende traumatische gebeurtenissen kan leiden tot een complex trauma (RAN, 2016). Kinderen kunnen verschillend reageren op traumatische gebeurtenissen waar zij in het dagelijks leven nog veel last van kunnen ondervinden. Ze kunnen bijvoorbeeld heel boos of angstig zijn of last hebben van spanningsklachten, zoals nachtmerries en prikkelbaarheid. Ook kunnen ogenschijnlijk kleine triggers zorgen voor paniek, zoals een beeld, geluid of geur waardoor het kind meteen wordt teruggeworpen in een traumatische herinnering.

Een traumabreïn heeft een verhoogd niveau van arousal (activatie van het centrale en autonome zenuwstelsel) en is daardoor hyperalert, altijd beducht op gevaar en houdt de omgeving onafgebroken in de gaten. Deze vorm van stress kost veel energie, waardoor de kans bestaat dat de ontwikkeling in het gedrang komt (NJl, 2018). Dit kan de minderjarigen kwetsbaar maken voor toekomstige (psychische en ontwikkelings-) problemen.

Voor de terugkerende kinderen uit voormalig strijdgebied is het heel belangrijk dat ze weer veiligheid gaan ervaren in hun leven. Het is van belang om ons hierbij te realiseren dat in fysieke veiligheid zijn, wanneer teruggekeerd naar Nederland, nog niet betekent dat de kinderen zich ook daadwerkelijk veilig voelen. Het is geen gemakkelijke opgave voor een kind om zich aan te passen aan een geheel nieuwe omgeving waar de biologische en sociale verbondenheid (deels) gemist wordt. De terugkeer of emigratie naar Nederland kan voor de kinderen tevens een traumatische ervaring zijn, aangezien hun ouder(s) worden aangehouden en in detentie worden geplaatst, waarna de kinderen terecht komen op een observatiegroep. Dit is voor hen een onbekende plek met onbekende mensen. Vanuit de observatiegroep komt er zicht op hun ontwikkelings- en opvoedbehoefte en wordt een vervolgplek bepaald die hierin kan voorzien. Dit kan binnen het eigen netwerk zijn, in een pleeggezin of in een gezinshuis. Weten wie bij je hoort, wie voor je zorgt, wie bij je blijft - nu en later - is voor elk kind noodzakelijk om zich goed te kunnen ontwikkelen (Van Oosteren & Aarstsen, 2020). Bij kinderen die (tijdelijk) niet opgroeien in hun biologische gezin, kan een gebrek aan kennis over persoonlijke geschiedenis van invloed zijn op de identiteitsontwikkeling (Winter & Cohen, 2005). Ook is er de afgelopen jaren steeds meer onderzoek gedaan waaruit blijkt dat traumatische gebeurtenissen het identiteitsfunctioneren zowel tijdens als na de adolescentie kunnen verstoren (Webb & Jobson, 2011). De identiteitsontwikkeling kan door narratieve therapie, zoals de interventie Levensverhaal, positief gestimuleerd worden, omdat er ruimte is voor emotieregulatie, evaluatie en betekenisgeving.

Het is denkbaar dat de teruggekeerde kinderen na repatriëring, door gemis van hun ouder(s) en plaatsing op de observatiegroep veel onrust ervaren en veel vragen hebben over hun leven. Het maken van een levensverhaal kan een kind rust bieden door het kind te informeren over en de kans te bieden om te gaan begrijpen wat er in zijn/haar leven is gebeurd en wie welke keuzes heeft gemaakt. De inzet van het levensverhaal werkt daarin ontschuldigend naar het kind (Lange, 2006). Als kinderen niet goed weten wat er is gebeurd, kunnen zij namelijk geneigd zijn om eigen verhalen te verzinnen waarin zij zichzelf de schuld geven van de gebeurtenissen en/of de situatie waarin zijzelf en hun ouders zich bevinden. Vanuit de narratieve stroming ontwikkelt het kind hierbij bepaalde denkbeelden over zichzelf, zijn omgeving en de ander. Door het gezamenlijk maken van het levensverhaal kunnen kinderen een alternatief verhaal maken. Het biedt opvoeders en kinderen handvatten om terug te gaan naar de oorspronkelijke context van de levensgebeurtenissen, waarbij de verantwoordelijkheid tot reële proporties kan worden teruggebracht (Struik, Pijpers, Van Dal, Regoli-Bakker, Kampschuur & Op den Kelder, 2021).

Wie maakt het?

De inzet van deze interventie kan vanuit het oogpunt op traumaverwerking en ontschuldigend waardevol zijn, alsook om de informatiestroom tussen betrokken professionals/instanties en het informele netwerk van de kinderen te waarborgen. Gezamenlijk verantwoordelijkheid nemen voor de uitvoering en het welslagen van een integrale aanpak rondom de minderjarige terugkeerders leidt tot duidelijkheid, rust, erkenning en veiligheid voor de kinderen. Het is aan te bevelen dat het levensverhaal wordt opgesteld door de professionals van de observatiegroepen in samenspraak met het kind, de gezinsmanagers van de Gecertificeerde Instelling en indien mogelijk met biologische ouder(s), pleegouder(s) en andere belangrijke familieleden. Door het voeren van gesprekken met alle betrokkenen kan informatie worden verzameld om de eerste opzet van het verhaal te maken. Hierbij kan het maken van een tijdlijn – een chronologische opsomming van life-events van het kind tot dan toe – tijdens het voeren van de gesprekken een behulpzaam instrument zijn. Een levensverhaal is nooit echt af en er kunnen telkens nieuwe passages aan toegevoegd worden. Indien de kinderen na de observatieperiode worden overgeplaatst, kunnen de toekomstige verzorgers en professionals van het kind tevens worden betrokken bij dit proces om zodoende de geschiedenis met hen te delen. Dit bevordert niet alleen de informatieopbouw- en uitwisseling tussen verschillende instanties, maar het geeft bovenal een veilig gevoel als opvoeders en professionals de geschiedenis van het kind kennen en een eenduidig en transparant verhaal vertellen. Betrokkenen kunnen zodoende de reacties van het kind beter plaatsen en het kind beter begrijpen. Hierdoor voelt het kind zich meer gezien, wat de gehechtheidsrelatie tussen het kind en zijn opvoeder(s) kan bevorderen.

Gezien de hoeveelheid betrokkenen rondom de minderjarige terugkeerders is het aan te bevelen om één professional continu aangehaakt te houden bij het levensverhaal. Deze professional kan overzicht houden op alles wat er speelt rondom het kind en kan het levensverhaal overdragen en borgen.

Hoe wordt een levensverhaal opgebouwd?

Het levensverhaal is opgebouwd uit verschillende perioden van het leven van een kind. Daarbinnen wordt algemene informatie over het kind opgenomen en ook (ingrijpende) levensgebeurtenissen. Het is belangrijk om in het moment te kijken welk fase passend is om te beschrijven. In het geval van de teruggekeerde kinderen zal de fase van “Terug naar Nederland” een ingrijpende periode zijn. Bij de terugkerende kinderen worden professionals pas in deze fase of de fase van de observatieperiode (“Waar woon ik nu?”) betrokken. Het levensverhaal kan daarom hiermee beginnen. Het is raadzaam om de eerdere perioden in het leven van het kind ook te beschrijven, om zo tot een samenhangend en chronologisch levensverhaal te komen. Het is belangrijk te beseffen dat een levensverhaal nooit af is en te benadrukken dat een kind altijd vragen mag stellen over het eigen levensverhaal. De visuele weergave is een voorbeeld van een opbouw van een levensverhaal van een kind dat in Nederland is geboren, op jonge leeftijd door de ouders is meegenomen naar Syrië en weer terug is gekomen. Per fase kunnen verschillende interventies worden ingezet door, voor of samen met het kind.

HIER BEN IK GEBOREN

DIT BEN IK

Dit ben ik

Onder deze fase kan beschreven worden wie de ouders, broertjes, zusjes en andere belangrijke personen in het leven van het kind zijn. Er kunnen foto's worden opgevraagd bij familie en toegevoegd worden. Ook kan hier beschreven worden wat de interesses van het kind zijn. Het kind kan hier een tekening van maken.

Hier ben ik geboren

Hier kan beschreven worden waar het kind is geboren en de eerste jaren heeft doorgebracht. Met behulp van foto's of tekeningen kunnen momenten en belangrijke personen uit deze fase worden vastgelegd. Afhankelijk van de leeftijd van het kind kan het kind zelf gevraagd worden herinneringen te beschrijven of tekenen, of kan een familielid gevraagd worden om herinneringen aan te leveren.

TOEN WE OP REIS GINGEN

Toen ik op reis ging

Onder deze fase kan beschreven worden wanneer, met wie en hoe het kind naar Syrië is gereisd. Het is belangrijk om de waarheid te beschrijven op feitelijke en leeftijdsadequate wijze. Belangrijk om te realiseren is dat hetgeen opgeschreven is ook daadwerkelijk de realiteit is voor het kind. Echter kan het zijn dat het kind het zich niet kan herinneren. Door er woorden aan te geven kan het kind een plekje geven aan deze gebeurtenis die ingrijpende gevolgen heeft gehad en is er geen leemte in het levensverhaal.

MIJN TIJD IN SYRIË

Mijn tijd in Syrië

Als het kind zelf herinneringen heeft en wil vertellen, dan kunnen deze middels tekst of tekeningen vastgelegd worden. Als er geen actieve herinneringen zijn, dan kan er informatie aan de moeder gevraagd worden over deze periode en de omstandigheden. Houd er rekening mee dat kinderen mogelijk (nog) niet veel willen of mogen vertellen. Wanneer het ophalen van herinneringen zorgt voor heftige emoties of herbelevingen, dan is het wellicht nog niet het moment om deze periode te beschrijven of daar traumabegeleiding voor te bieden.

TERUG NAAR NEDERLAND

Terug naar Nederland

Professionals worden soms in deze fase al betrokken en kunnen in contact met de moeder/verzorger van het kind al beginnen met het inzetten van interventies. Een voorbeeld is een immediate story over de aankomende reis naar Nederland, het naderend afscheid van hun moeder en wie bepaalde beslissingen heeft genomen. De professional kan moeder instrueren om het kind een tekening te laten maken van het afscheid en de gevoelens daarbij en er samen een verhaaltje bij te schrijven, dat gedurende deze periode verteld kan worden aan het kind. Deze tekening met het verhaaltje kan overgedragen worden aan de professional in de observatie-instelling, die het verhaal ook weer aan het kind kan voorlezen.

HIER WOON IK NU

Hier woon ik nu

Hierbij kan bijvoorbeeld een tekening gemaakt worden van of kan er een immediate story worden geschreven en voorgelezen over de eerste dag op de observatieplek. Ook kan beschreven worden wie er wonen op deze plek en hoe het kind reageerde.

WAAR GROEI IK OP?

Waar groei ik op

Na de observatieperiode zal het kind gaan wonen bij het opvanggezin, dit kan familie of een pleeggezin zijn. Hier kan een foto of tekening toegevoegd worden van het huis en de personen waarbij het kind gaat wonen. Ook kan hier beschreven worden wanneer het kind de ouder(s) en andere familie ziet. Toekomstdromen van een kind kunnen hier ook aan bod komen.

Literatuur

- Bohlmeijer, E. (2012). De verhalen die we leven. Narratieve psychologie als methode. Amsterdam: Boom.
- Bolle E. A., & van der Kooij, I. W. (2014). Methodiekhandleiding TGV. De Bascule, afdeling therapeutische pleegzorg.
- Bolger, N., Davis, A. & Rafaeli E. (2003) Diary methods: capturing life as it is lived. *Annu Rev Psychol.* 2003;54:579-616. Doi. Geraadpleegd op 6 februari 2023, van <https://www.annualreviews.org/doi/10.1146/annurev.psych.54.101601.145030#abstractSection>
- Coppens, L. & Kregten, C., (2012). Zorgen voor getraumatiseerde kinderen: een training voor opvoeders. Handboek voor trainers. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Lange, A. (2006). Gedragsverandering in gezinnen. Cognitieve gedrags- en systeemtherapie (8ste herziene druk). Groningen: Wolters-Noord-hoff. ISBN 9068905864
- NJI (2018). Hoe begeleid je kinderen en jongeren met complex trauma in gezinsvervangende woonsituaties? Handvatten voor jeugdprofessionals en pleeg- en gezinshuisouders. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Radicalization Awareness Network (RAN) Centre of Excellence (2016). RAN Issue Paper - Child Returnees From Conflict Zones, November 2016. Geraadpleegd op 13-10-2022 via: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/ran-papers/in-dex_en.htm
- Regoli-Bakker, S., Kampschuur, M. & op den Kelder, R. (2021). De kracht van woord en beeld. Tijdschrift van de Vereniging voor Kinder- en Jeugdpsychotherapie.
- Scott, B., Sanders, A., Graham, R., Banks, D., Russell, J., Berman, S. (2014). Identity distress among youth exposed to natural disasters: Associations with level of exposure, posttraumatic stress, and internalizing problems. *Identity. An International Journal of Theory and Research*, 14(4), 255-267.
- Struik, A., Pijpers, M., van Dal, M., Regoli-Bakker, S., Kampschuur, M. & op den Kelder, R. (2021). Het levensverhaal en het Voorbereidingsverhaal Traumaverwerking. Tijdschrift van de Vereniging voor Kinder- en Jeugdpsychotherapie.
- Van Oosteren, H. & Aarstsen, Y. (2020). Onderzoeksrapport. De stem van kinderen. Arnhem: Entrea Lindenhout. Geraadpleegd op 6 februari 2023, van [Onderzoeksrapport-de-Stem-van-pleegkinderen-entrea-lindhout-2020.pdf \(jeugdhulp.be\)](#)
- Webb, H., & Jobson, L. (2011). Relationship between self-consistency, trauma-centered identity, and post-traumatic adjustment. *Clinical Psychologist*, 15(3), 103-111;
- Winter, K. & Cohen, O. (2005). Identity issues for looked after children with no knowledge of their origins: implications of research and practice. *Adoption & Fostering* 29(2): 44-52. Geraadpleegd op 2 februari 2023, van [PP044-052 Winter_Cohen. p65 \(scie-socialcareonline.org.uk\)](#)

